

‘Maak van burgerschap verplicht eindexamenvak’

Dat het onderwijs aandacht moet besteden aan burgerschap, staat vast. Maar er wordt nog veel gedebatteerd over de beste aanpak. Menno Hurenkamp, onderzoeker aan de Universiteit van Amsterdam, is vurig voorstander van een apart schoolvak. Sterker nog: ‘Burgerschap moet een verplicht eindexamenvak zijn’, vindt hij.

Dat is volgens hem noodzakelijk om ervoor te zorgen dat burgerschap echt serieus wordt genomen. ‘Docenten en leerlingen gaan er alleen diepgaand mee aan de slag als er getoetst wordt en helemaal als leerlingen erop kunnen zakken’, meent hij. Volgens hem is het onmogelijk dat burgerschap voldoende aandacht krijgt als leraren het ‘tussen de regels door’ moeten doen. ‘We zeggen toch ook niet: Nederlands leren ze toch wel, want dat spreken ze de hele dag. Nee, het is een apart vak en terecht, ze moeten ook de grammatica leren. Zo zie ik het vak burgerschap als onontbeerlijke sociale grammatica.’

naar te kijken. Leer ze de wegen om te bereiken wat ze willen, maar leer ze ook om sportief hun verlies te slikken als het niet anders kan. Dát is burgerschap.’

Maatschappelijk teleurgesteld

Bij zijn onderzoek naar burgerschap ontmoette Hurenkamp burgers uit alle klassen van de samenleving. ‘Er zijn mensen die maatschappelijk teleurgesteld zijn over alles, hun zit alles tegen. Zij voelen zich slachtoffer van een maatschappij waar ze geen deel van uitmaken, ze vinden de wereld bedreigend omdat ze niet goed weten hoe ze hun recht kunnen halen, hoe ze de juiste mensen op de juiste manier kunnen aanspreken. Dat moeten

verweven. Op de basisschool helpt de leerkracht al bij het oplossen van conflicten op het schoolplein. Dat hoort er ook bij. Maar als het geen vak is dat wordt getoetst, ben ik bang dat de aandacht ervoor wegzakt en daarvoor is het te belangrijk. Die leerlingen zijn ons sociale kapitaal.’

Carrière

Hij benadrukt dat het vak burgerschap zoals hij dat voor ogen heeft, meer inhoudt dan het huidige vak maatschappijleer. ‘Kennissen van democratie en staatsinrichting is er een onderdeel van, maar het gaat vooral om het opvoeden tot kritische burgers. Als we dat niet doen, bevoorstellen we de bevoorreedden. Want kinderen uit de sociale upperclass leren toch wel hoe ze zich moeten gedragen om iets te bereiken in hun carrière en in de wereld. Het gaat er nu om ook de kinderen uit de sociaal zwakkere milieus deze wegen te wijzen.’ Hij wijst op eerder onderzoek waaruit bleek dat de lagere participatie in de samenleving van lageropgeleiden niet komt door een gebrek aan belangstelling, maar door een gebrek aan zelfvertrouwen. ‘Lageropgeleiden hebben het idee dat er toch niet naar hen geluisterd wordt’, zegt hij. ‘Goed burgerschapsonderwijs vergroot hun sociale vaardigheden, zelfvertrouwen en empathisch vermogen. Dat zijn de competenties waarmee mensen écht verder komen, op de arbeidsmarkt en in de maatschappij. Zo bezien levert dit vak meer op dan Duits of scheikunde. Dus ik zeg: als scholen te veel op hun bordje krijgen, schaf dan Duits of scheikunde af, maar maak burgerschap verplicht.’ ◀

‘Burgerschap levert meer op dan Duits of scheikunde’

Hurenkamp doet al jaren onderzoek naar het functioneren van de samenleving en de competenties die burgers nodig hebben om volop mee te kunnen doen. Dat meedoen is waar het volgens Hurenkamp om draait. Hij wordt fel: ‘Volgens mij wordt burgerschap nog te veel gezien als lief zijn voor elkaar, sociale cohesie organiseren. Maar het gaat er veel meer om dat mensen meedoen en opkomen voor hun belangen, zonder elkaar de hersens in te slaan. We moeten kinderen wapenen voor de maatschappij, door ze te leren waar de macht zit en daar kritisch

scholen aan jongeren leren, om te voorkomen dat ze opgeladen met boosheid de straat op gaan. Geef kinderen grip op de wereld waarin ze leven. Uit onze onderzoeken blijkt dat mensen die zien waar ze onderdeel van uitmaken, al beter functioneren en gelukkiger zijn.’

Om dit te bereiken zou burgerschap een officieel eindexamenvak moeten worden, vindt Hurenkamp. ‘Alleen zo kunnen we borgen dat scholen er écht aandacht aan besteden’, zegt Hurenkamp. ‘Natuurlijk doen scholen impliciet ook wat aan burgerschap, want het zit inderdaad overal in

‘Een uur per week is niet genoeg’

De Onderwijsraad adviseerde onlangs dat burgerschapsonderwijs beter moet worden omschreven in de wet- en regelgeving. Het staat wel sinds 2006 in de kerndoelen van het onderwijs, maar de ontwikkeling ervan stagneert door onduidelijkheid, vindt de raad. De vorige minister van Onderwijs, Marja van Bijsterveldt, onderschreef dit, maar liet het over aan haar opvolger om er iets over te besluiten. De nieuwe minister Jet Bussemaker heeft zich er nog niet over uitgelaten.

De verschillende onderwijsorganisaties hebben wel gereageerd. Zij zijn voorstander van versterking van het burgerschapsonderwijs, maar zien het niet als een verplicht vak. ‘Het is meer dan dat, het gaat om de hele cultuur binnen de school’, zegt Marleen Lammers, onderwijskundige en adviseur bij VOS/ABB. ‘Het risico van een apart vak is dat de aandacht voor burgerschap beperkt blijft tot een uurtje per week. Maar het betreft grote thema’s die in alle vakgebieden verstopt zitten. Het is aan de leraren om dat te zien.’

De Vereniging Openbaar Onderwijs zit op dezelfde lijn. ‘Goed burgerschap is iets wat leraren de hele dag laten zien, zij leven het voor’, zegt woordvoerder Michiel Jongewaard. ‘De openbare school is daarvoor het perfecte podium, dat is de maatschappij in het klein, waar kinderen in de praktijk leren wat burgerschap inhoudt.’

Beide verenigingen zien daarom meer in trainingen van docenten om burgerschapsonderwijs te versterken. ‘Het belangrijkste is dat scholen beseffen dat aandacht voor burgerschap zeer waardevol is, en dat er veel momenten zijn om het aan bod te laten komen.’ VOS/ABB is inmiddels begonnen met deze trainingen. Uit het stijgend aantal aanvragen hiervoor blijkt dat scholen ermee bezig zijn. ◀

‘Wat burgers bezielt’

Drs. Menno Hurenkamp (1971) is politicoloog en journalist en is verbonden aan de Universiteit van Amsterdam, afdeling sociologie en antropologie, waar hij onderzoek doet naar burgerschap. Hij is hoofdredacteur van S&D, het maandblad van de Wiardi Beckman Stichting. In 2004 schreef hij met J.W. Duyvendak het boek ‘Kiezen voor de kudde’, een bundel over het verschijnsel dat mensen zich graag in lichte gemeenschappen organiseren. Hij is co-auteur van het rapport ‘Wat burgers bezielt’ (2006) en het boek ‘De onbeholpen samenleving’ (2011), beide gebaseerd op onderzoek naar het functioneren van de samenleving. ◀

Burgerschap **werkt**

Sophie Verhoeven met haar proefschrift.

Verhoeven volgde een jaar lang acht basisscholen, verdeeld over het hele land, die werkten met de methode Democratisch Burgerschap in de Basisschool (DBB), een programma dat inmiddels niet meer bestaat, maar waarvan de elementen zijn opgenomen in het programma De Vreedzame School. Met dit programma werken inmiddels al 500 basisscholen.

Verhoeven vergeleek de resultaten op de acht scholen met acht controlescholen die niet werkten met een programma voor burgerschapsvorming. Na een jaar van intensief onderzoek kon ze vaststellen dat de methode effect heeft op het klasklimaat en het gedrag van de leerlingen. 'Het verschilt wel per school', licht Verhoeven toe. 'En de effecten vonden we alleen in de bovenbouw, terwijl het een schoolbreed programma voor alle leerjaren is. Maar het kent een doorgaande lijn, en we hebben de scholen maar één jaar gevolgd.'

Voor het eerst is wetenschappelijk onderzoek gedaan naar het effect van speciale programma's voor burgerschapsvorming in de basisschool. Sophie Verhoeven (31) promoveerde er onlangs op aan de Universiteit Utrecht. Haar conclusie: al na één jaar is een positieve invloed op het klasklimaat merkbaar.

Ze vindt het zelf opvallend dat er na één jaar al effect te zien is. Ze zag het sociaal-emotionele klasklimaat positiever worden. Leerlingen gingen elkaar onderling positiever benaderen en ze kregen van de leerkracht meer verantwoordelijkheid voor gemeenschapstaken. Deze effecten op het klasklimaat werden vooral geconstateerd op scholen met voornamelijk kinderen van allochtone, laagopgeleide ouders. Op scholen met een leerlingenpopulatie met overwegend autochtone, niet-laagopgeleide ouders, bleken de kinderen na een jaar DBB vooral meer inspraak te hebben gekregen.

Groepsvergadering

Verhoeven concludeert verder dat de groepsvergadering, een element uit het programma, een belangrijk onderdeel van het programma is. 'Daar leren kinderen initiatief nemen, argumenten verwoorden, naar elkaar luisteren, op democratische wijze beslissingen nemen of consensus bereiken, en ook omgaan met teleurstelling als je idee niet wordt overgenomen door de groep. Het was heel leuk om te zien dat kinderen hier heel graag aan deelnemen. Kinderen willen graag meedenken en kunnen dat ook op realistische wijze', vertelt Verhoeven. Ook op het schoolplein bleken de kinderen na een jaar spontaan anders met elkaar om te gaan: er was meer overleg.

Verhoeven tekent hierbij aan dat de rol van de leerkracht belangrijk is. Ze zag dat de deelnemende leerkrachten in de loop van het jaar duidelijk meer ervaring kregen in het begeleiden van het proces.

De methode

De onderzochte methode omvat lessen over achtergronden van de democratie, maar heeft vooral tot doel de school structureel te ontwikkelen tot een democratische gemeenschap, tot een oefenplaats voor democratie. Het programma biedt daarom handvatten en trainingen voor leerkrachten om structureel aandacht te besteden aan het onderwerp. Daarnaast zijn er activiteiten zoals de groepsvergadering waarin kinderen over alledaagse onderwerpen (een op handen zijnd schoolreisje of een conflict op het schoolplein) samen democratische besluiten nemen of inspraak krijgen.

'Dat burgerschapsvorming kan werken, is nu gebleken', zegt Verhoeven. 'Maar het zou interessant zijn om de effecten na een langere periode nogmaals te onderzoeken. Want dit zijn veelomvattende programma's, waar scholen in moeten groeien.'

Sinds 2006 is burgerschapsvorming onderdeel van de kerndoelen van het onderwijs. Iedereen onderschrijft het belang ervan: de Onderwijsraad, onderwijsorganisaties, en zeker ook de scholen zelf. Toch is nog onduidelijk op welke manier scholen dit het beste kunnen oppakken. Het onderzoek van Sophie Verhoeven werpt wat licht op die vraag.

Tegenwoordig werkt Sophie Verhoeven als adviseur bij de KPC Groep. Haar proefschrift 'De school als oefenplaats voor democratie' is te vinden op internet via www.vosabb.nl. [◀ Meer informatie over het burgerschapsprogramma op www.devreedzameschool.nl](http://www.devreedzameschool.nl).